

ОБЩЕСТВЕНОТО ПОРИЦАНИЕ В КОНТЕКСТА
НА БЪЛГАРСКОТО НАКАЗАТЕЛНО ПРАВО*Тина Йорданова*PUBLIC REPRIMAND IN THE CONTEXT
OF BULGARIAN CRIMINAL LAW

Tina Yordanova

Abstract: *The subject of this article is the study of the role, meaning and place of the punishment called “public reprimand” in Bulgarian criminal law, particularly in the Criminal Code. The paper studies the nature and content of public reprimand as a type of punishment, and traces, albeit more generally, its development in Bulgarian criminal law, taking into account its importance relevant to previous periods. The regulation of public reprimand in criminal law, specifically its place in the system of penalties under the Criminal Code, is clarified, mentioning individual criminal cases in which public reprimand is intended to be imposed. In addition, a comparative legal analysis is carried out, on the basis of which separate observations are made regarding the regulation of public reprimand, and examples of foreign criminal laws are summarized. At the same time, the article raises specific questions about the effectiveness of public reprimand as a type of punishment used in the fight against crime, drawing specific conclusions about the extent to which public reprimand actually achieves the objectives of punishment in the Penal Code. The moral character of public reprimand is also touched upon, and the possibility is discussed, respectively the lack of such, when using it as a punishment in order to observe one of the most important criminal law principles which all types of punishment under Bulgarian criminal law rely on – the correspondence between punishment and crime. A new approach to the settlement of public reprimand is proposed, aimed at its elimination as a type of punishment from the system of punishments under the Bulgarian Penal Code.*

Keywords: *public reprimand, moral character, punishment, purposes of punishment, system of punishments, crime, Penal Code.*

Задачата на настоящото проучване е чрез разкриване на отделни особености, характеризиращи наказанието обществено порицание, да се потърсят отговори на някои въпроси, свързани със значението и ролята на този вид наказание за постигане на предвидените в действащия Наказателен кодекс цели, като се разгледа и мястото, което обществено порицание заема в наказателноправната ни система.

Съвременните динамично развиващи се обществени отношения правят темата за

общественото порицание, разгледано в контекста на наказателното право, дискусийна, тъй като появата на нови и постоянното видоизменяне на вече познати форми на престъпни посегателства, налага необходимостта от използване на подходящи способности, чрез които да е възможно своевременно посрещане на нуждите на обществото и ефективно противодействие на престъпността. В този смисъл, последователното изследване на отделни аспекти на наказанието обществено порицание, би могло да даде определена представа

относно степента, в която това наказание се явява достатъчно удачно средство в борбата с престъпния свят, като внасянето на такава яснота от своя страна би могло да спомогне за усъвършенстване на българската наказателно-правна система.

Същността на общественото порицание по смисъла на приложимия Наказателен кодекс се състои в това, че признатият за виновен деец, се порицава публично пред съответния колектив, чрез печата или по друг подходящ начин, съобразно с указаното в присъдата – арт. чл.52 от НК.

От изложената дефиниция става ясно, че общественото порицание, освен че спада към по-леките, дори често определяно в правната теория като най-лекото¹ наказание, което не предвижда лишаване от свобода, се отличава с подчертания си морално-укорителен характер. Исторически у нас, санкции с подобен морален елемент съществуват още в българското средновековно наказателно право. То разделя наказанията на четири основни групи: смърт, членовредителни, имуществени и опозорителни санкции². И макар общественото порицание да не фигурира по изричен начин в познатата му днес форма в някоя от изброените четири групи санкции, е много сходен замисълът между него и използваните в миналото опозорителни наказания, тъй като в основата им стои разбирането престъпният деец да бъде публично опозорен, като се разобличи пред обществото деянието, което е извършил. В тази връзка следва да се отбележи например, че в периода XV–XIX в. у нас крадците често са били окичвани с откраднатите от тях предмети и са били разхождани по този начин из населеното място именно с идеята да бъдат укорени от обществото за извършеното от тях деяние³.

Може да се обоснове извода, че чрез използване на такъв тип „опозоряващи“ нака-

зания, се цели да бъдат защитени от посегателства определени морални ценности и възгледи, характерни за всеки отделен обществен строй. Така например, най-старият български правен източник – Законът за съдене на люде-те съдържа специални наказания за нарушаване на християнския морал⁴, тъй като законът отразява социално-икономическата обстановка в страната ни в периода IX–X в., отличаваща се с процеса на християнизация и засилване ролята на църквата.

От друга страна, в своя исторически път по отношение на наказанията, българското наказателно право преминава през различни етапи на развитие. Това се дължи както на непрекъснатите промени, които настъпват в държавата в културно, социално, икономическо и политическо отношение, така и на реципирането и възприемането на чуждестранни законодателни модели, използвани и при уреждане на наказанията.

Така например, първият български Наказателен закон от 1896 г. въвежда делене на наказанията на главни и допълнителни, като последните се налагат само заедно с главните и в предвидените от закона случаи⁵. От прегледа на посочения закон става ясно, че допълнителните наказания са три вида: лишаване от права, конфискация на определени предмети и обнародване на присъдата. Освен, че не могат да се налагат самостоятелно, тези допълнителни наказания са насочени към това да засилят тежестта на главните или както пише проф. Димитър Токушев в „История на новобългарската държава и право 1878–1944“ : *„Допълнителните наказания имат за цел да утежнят главното, посредством ограничаване на правата на престъпника, които той има като гражданин, с оглед публичното му изобличаване или за възмездяване на причинените щети“*.

¹ Груев, Л. Санционната система по българското наказателно право. София: Сиви, 1997, с.80; Стойнов, А. Наказателно право. Обща част. София: Сиела. 2013, с. 418; Ненов, И. Наказателно право на Република България. Обща част. Книга втора. София: Софи-Р, 1992. с. 269.

² Токушев, Д. История на българската средновековна държава и право. София: Сиби, 2009, с.176–177.

³ Пак там, с. 285–288.

⁴ Пак там, с. 64–66.

⁵ Стойнов, А. Цит. съч., с. 54–55.

С оглед изложеното е видно, че общественото порицание в съвременния му вид не присъства изрично като наказание в Наказателния закон от 1896 г., но въпреки това може да се спомене друго, близко по смисъл и определено като допълнително от закона наказание – обнародване на присъдата по чл. 38, който гласи, че : „*Въ предвидените отъ закона случаи, ако съдътъ определи, присъдата – когато встъпи въ законна сила – може да бъде обнародвана за сметка на виновния.*“ Изпълнението на това наказание се състои в публикуване на присъдата в „Държавен вестник“ по разпореждане на прокурора за сметка на осъдения⁶.

Публичното разгласяване пред широката общественост на извършеното от деца престъпно деяние, както и на самия факт на осъждане на лицето, показва сходства и приемственост с днешното наказание общественото порицание и с неговото изпълнение⁷.

Не така стои въпросът, свързан с регламентирането на наказанията в следващия Наказателен закон от 1951 г., който освен че премахва споменатото делене на наказанията на главни и допълнителни, включва в системата на наказанията общественото порицание, а в чл.31 определя следното: „*Общественото порицание се състои в обявяване на присъдата пред колектива, където осъденият работи, чрез печата или по друг подходящ начин.*“ Нещо повече, в чл. 44 от закона, е предвидено правило за непълнолетните, поправителният труд и глобата да се заменят с общественото порицание, което свидетелства за по-лекия му характер на наказание.

Въвеждането на общественото порицание в системата на наказанията се свързва с развитието на наказателното право и съпът-

стващите го промени, особено с тези, настъпили в периода до приемане на Наказателния закон от 1951 г. Това време се характеризира със засилено влияние от страна на бившия Съветски съюз върху културния и политически-икономически живот в България, както и върху българското законодателство⁸. В тази връзка трябва да се спомене Наказателният кодекс на Руската социалистическа федеративна съветска република (РСФСР) от 1922 г., в който са предвидени различни видове наказания. Сред тях е и общественото порицание, което, освен че и тук присъства в категорията на по-леките наказания, показва сходство със споменатата по-горе уредба на общественото порицание в българския Наказателен закон от 1951 г., тъй като съгласно чл. 44 от кодекса на РСФСР общественото порицание се състои в публично (на събрание, селско събрание и други) обявяване на осъждането на едно лице от съда с публикуване на присъдата в пресата за сметка или не на осъдения⁹. Последното предвижда възможност за наличие на имуществен характер на наказанието.

С кодифицирането на българското наказателно право през 1956 г. и приемането на първия български Наказателен кодекс от същата година, общественото порицание продължава да бъде част от системата на наказанията. Следва да се обърне внимание на тогавашния чл. 36 от кодекса, насочен към намаляване употребата на наказателна репресия чрез уреждане на възможност за съда, при наличие на изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства в конкретен случай, за който предвиденото наказание е глоба, да я замени с общественото порицание.

Така постепенно се стига и до определения от проф. Стойнов като „истинско дос-

⁶ **Николова, Р.** Глобата по българското наказателно право. София: Сиела, 2019, с. 53.

⁷ Примери от съдебната практика за начина на изпълнение наложено наказание общественото порицание в наши дни: *Решение № 83 от 19.01.2017 г. по н. д. № 2942/2016 г. на Софийски градски съд*, съгласно което се потвърждава изцяло присъда на районния съд, с която се осъжда дадено лице на лишаване от свобода, заедно с общественото порицание, чието изпълнение следва да се реализира чрез залепване на присъдата на входната врата на постоянния адрес на подсъдимия, както и чрез изпращане на управителя на етажната собственост за прочитането ѝ на общото събрание на етажната собственост; друг пример *Присъда № 105 от 02.12.2013 г. по н. д. № 1605/2013 г. на Районен съд - Велико Търново*, която определя общественото порицание да бъде изпълнено чрез публично порицание на извършителя, което да бъде обявено по местен радиовъзел.

⁸ **Стойнов, А.** Цит. съч., с. 59.

⁹ <https://docs.cntd.ru/document/901757375>.

тижение на българската наказателноправна мисъл¹⁰ действащ Наказателен кодекс от 1968 г., който освен, че внася много нови моменти в наказателното ни право, създава на практика една нова система на наказанията, в която се запазва общественото порицание. Освен уреждането му в чл. 52 от НК, като специфична особеност може да се отбележи включването на общественото порицание като едно от основните и възможни наказания, налагани на непълнолетните наказателноотговорни лица – арг. чл. 62 НК.

Извършената ретроспекция на концептуалното развитие в съдържанието на общественото порицание като вид наказание предоставя принципната възможност да се прецени способността му за постигане на целите на съвременното наказателно право. Също така обосновава мнението, че общественото порицание е присъщо за една друга политическа система, респективно предвидено е като наказание за опазване на различни от сегашните обществени и културни ценности, във време, когато се е отдавало съществено значение на „колектива“, т.е. на групата от хора, на общността, а не толкова на отделния човек¹¹. Предвид това е основателно да бъдат подкрепени изразените в правната теория от някои автори мнения за липсата на ефективност от използването на общественото порицание като адекватно средство за справяне с престъпността, предвид и променените обществени отношения, които следва да регулира¹².

Въз основа на така представената наказателноправна уредба на общественото порицание и предвид естеството на съвременните обществени потребности, може да се направи извод, че общественото порицание понастоящем сякаш не успява да отговори напълно на утвърденото в правната доктрина определение за наказание по смисъла на наказателното право. Това е така, тъй като от самата дефиниция

за наказание, разкриваща в дълбочина неговото предназначение – средство в борбата с престъпността, става ясно, че наказанието по принцип представлява узаконена мярка на държавна принуда, изразяваща негативната обществена оценка спрямо дееца и извършеното от него, и засягаща по неблагоприятен начин негови основни права, и интереси¹³.

Основен проблем при общественото порицание е, че то на практика почти не засяга правата и интересите на осъденото лице, а оттам често се стига до невъзможност за постигане както на общите цели на наказанието по чл.36 НК, така и на особената цел на наказанието по чл.60 НК, предвидена за непълнолетните. Това произтича най-вече от същността на общественото порицание, която както бе споменато, се изразява в публично порицаване на извършителя, т.е. стремежът е насочен към изразяване на едно обществено неодобрение и недоволство от самия деец и от неговата постъпка, които трябва да бъдат укорени, като по никакъв начин не се засяга свободата на осъденото лице.

Отделно, чисто етимологично е видно, че порицаването е значително по-лека форма на наказване, най-малкото, защото при него репресията и принудата са по-слабо изразени, въпреки че се схващат като основни елементи на всяко наказание.

Следва да бъдат споменати и възможностите на съвременния свят, свързани с предоставяне на почти неограничен достъп до всякаква информация, в т.ч. и до извършени престъпления, постановени присъди, произволно изнесени пред обществото факти и обстоятелства по най-различни дела, а това до голяма степен обезсмисля значението на общественото порицание и неизбежно води до неговата неефективност като наказание¹⁴.

Като правна санкция, общественото порицание не фигурира само в наказателното

¹⁰ Стойнов, А. Цит. съч., с. 63–64.

¹¹ Ненов, И. Наказателно право на Република България Обща част. Книга втора. София: Софи-Р, 1992, с. 270.

¹² Груев, Л. Цит. съч., с. 147.

¹³ За по-точна дефиниция на наказанието от значение е посоченото в труда на проф. Александър Стойнов Наказателно право. Обща част., както и на проф. Иван Ненов: Стойнов, А. Цит. съч., с. 379; Ненов, И. Цит. съч., с. 233–234

¹⁴ Груев, Л. Наказването за престъпление. София: ИК на БАН „Проф.Марин Дринов,2020, с. 54–55

право. Напротив, то е един от основните инструменти за санкциониране, с които си служи административното право при наличие на извършено административно нарушение. Съществена разлика между административното и наказателното обществено порицание са последиците, до които води наказателното осъждане, като същите липсват при реализиране на общественото порицание по административен ред.

Принципно замисълът на общественото порицание в Наказателния кодекс е то да бъде използвано като наказание за деяния с пониска степен на обществена опасност, само че някои примери¹⁵ в кодекса показват, че дори и установено като задължение на съда да го наложи заедно с друго основно наказание, т.е. предвидено кумулативно, общественото порицание не винаги може да изпълни един от най-важните наказателноправни принципи – засягането на правата и интересите на виновния с наказанието да бъде съразмерно на причиненото с неправомерното деяние. Това е така, тъй като в зависимост от извършеното престъпление, в едни случаи чрез използване на обществено порицание може да се стигне дори до опетняване на честта на пострадалите от престъплението – напр. чл. 178, ал.1 НК, докато в други случаи – напр. чл. 286, ал. 1 НК и чл. 325, ал. 1 НК, съдържащи състави на престъпления със сравнително висока степен на обществена опасност както на деянието, така и самия извършител, може да се създаде усещане за липса на справедливост на наказанието, съответно за безнаказаност на дееца или че същият не е получил достатъчно тежко наказание. Тоест ролята на общественото порицание да бъде едновременно коректив на поведението на престъпния деец и един вид морална санкция за извършеното от него, е трудно съвместима както с постигането на целите на наказанието, така и с изпълнението на задачата по чл. 1 от Наказателния кодекс, защото наказанието преди всичко трябва да бъде ефективен инструмент в борбата срещу престъпността.

Друг проблем по отношение на общественото порицание се открива в предвижда-

нето му като едно от централните наказания, налагани на непълнолетните наказателноотговорни лица. По този повод следва да бъдат споменати и напълно подкрепени изложените от проф. Лазар Груев в труда му „Санкционната система по българското наказателно право“ съображения: „От друга страна, в някои случаи (освобождаване от наказателна отговорност по чл.61 НК, освобождаване от изтърпяване на наказание лишаване от свобода до една година – чл.64 НК) на дееца вместо наказание се налага мярка за обществено (възпитателно) въздействие, и най-често настаняване във възпитателно училище-интернат. В първия случай деецът се счита неосъждан. Логично би било да се смята, че по принцип всяка (която и да е) мярка за въздействие следва да бъде по-лека, отколкото всяко (което и да е) наказание. Така ли е в действителност? Едва ли може да се твърди, че настаняването във възпитателно училище-интернат, като се абстрахираме от теоретичната разлика, е по-мека последица от общественото порицание. И обективно не е така, особено ако се държи сметка за условията, при които то се изпълнява, а и за реалностите на това изпълнение“¹⁶.

С оглед така представените от проф. Груев наблюдения, може да се допълни, че споменатата от него законодателна несъобразителност вероятно се дължи и на тенденциозния за нашето наказателно право дисбаланс, силно забележим особено по отношение на наказанията. Добре известно е, че наказателното ни законодателство често страда от липсата на достатъчна синхронизация както между отделните престъпления и предвижданите в някои случаи за тях или прекомерно тежки, или прекалено леки наказания, така и между утвърдените в кодекса мерки за въздействие (възпитателни, медицински и др.) и наказанията. Една от главните причини, водещи до тези несъответствия в кодекса, е визираното от проф. Груев в „Наказването за престъпление“: „кърпенето“ на закона на парче“. (Груев, Лазар с.9)

Посоченият проблем от своя страна може да се разглежда като част от един по-го-

¹⁵ чл. 147 НК, чл. 286, ал.1 НК, чл.325, ал.1 НК, чл.178, ал.1 НК, чл.181 НК, чл.182, ал.1 НК

¹⁶ Груев, Л. Санкционната система по българското наказателно право. София:Сиви, 1997, с. 80–81.

лям проблем, отнасящ се до водената в България наказателна политика. Начинът, по който се провежда тази политика, е от съществено значение за определянето на една държава като правова. Във връзка с това, в труда си „Проблеми на наказателната политика в Република България“ проф. Борис Велчев пише: *„Наистина важно е как държавата реагира на извършените престъпления. Тя трябва да има инструментариум, който да позволява своевременно разкриване на престъпната дейност, облекченото ѝ доказване, гарантирането на правата на жертвата, правата на извършителя на престъплението и накрая – налагането на справедливо и адекватно наказание. Държавата трябва да изгради ефективна пенитенциарна система, която да осигури в максимална степен постигането на целите на наказанието.“*¹⁷

Споделеното от проф. Велчев следва да бъде напълно подкрепено, тъй като същото представя как трябва да изглежда една наказателноправна система, с оглед правилното ѝ функциониране. В този смисъл може да се добави, че целта на тази система би трябвало винаги да е насочена към оказване на достатъчно ефективно въздействие за намаляване на престъпността и ограничаването ѝ до минимум. Това разбира се може да се осъществи, ако Наказателният кодекс включва подходящи по вид и размер наказания и други мерки, които да бъдат в състояние да посрещат постоянно променящите се обществени потребности и да кореспондират по такъв начин със съвременните изменения във формите на посегателства, че крайният резултат всякога да е постигане на индивидуална и генерална превенция на наказанието.

Във връзка с горното, немският наказателен кодекс (Strafgesetzbuch – StGB) може да се разглежда като добър законодателен пример за една правилно структурирана наказателноправна система, тъй като същият включва редица способности и методи за противодействие на престъпността. Освен наказания, които се делят на основни и допълнителни, немският наказателен кодекс инкорпорира в себе си и

достатъчно разнообразни мерки, наричани „Maßregeln der Besserung und Sicherung“, които се определят и прилагат в зависимост от различни критерии, сред които са характера на извършеното престъпление, наличието на предишни осъждания, техния брой, вид и др.¹⁸

При прегледа на отделни съвременни чужди наказателни законодателства, в частност на немското, е видно, че общественото порицание като наказание отдавна е отпаднало от наказателните им системи. Една от причините за това вероятно се дължи на отживелия му характер и на неспособността му като наказание да се адаптира и да въздейства върху днешните форми на престъпни посегателства.

Специално в немската наказателноправна система, общественото порицание е било предвидено като наказание в чл. 37 на отдавна отменения Наказателен кодекс на Германската демократична република от 1968 г. В него то е спадало към наказанията, без лишаване от свобода и чрез налагането му съдът е изразявал неодобрение относно действията на извършителя, с цел да го предупреди да изпълнява добросъвестно задълженията си към обществото. Наказанието се е налагало както в случаите, когато престъплението не е водело до значителни вредни последици, така и в тези, в които е имало такива, но извършителят е проявил отговорно поведение и вината му не се е определяла като толкова голяма. Освен това, съдът е можел да определи в присъдата да не се прави вписване в свидетелството за съдимост¹⁹.

Предвид изложеното, може да се аргументира тезата, че изключването на общественото порицание от каталога на наказанията в българския Наказателен кодекс, се явява необходима стъпка в утвърждаването на ефективна и действаща наказателна система, предвид обезсмислената му роля и значение за постигане на целите на наказателното право. Самата възможност за публично порицаване на виновния чрез обявяване на присъдата му пред обществеността, може да бъде уредена в кодекса като предложената от проф. Груев

¹⁷ Велчев, Б. Проблеми на наказателната политика в Република България. София: Сиела, 2012, с. 19.

¹⁸ <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

¹⁹ <http://www.verfassungen.de/ddr/strafgesetzbuch74.htm>

„допълнителна последица“, произтичаща от осъждането²⁰. Впрочем, подобен подход донякъде е възприет от Полския наказателен кодекс например, който в чл.39, ал.8 въвежда не като наказание, а като наказателна мярка публично обявяване на присъдата, като по-нататък е записано, че това публично оповестяване е възможно, стига то да не накърнява интересите на потърпевщата страна²¹.

Посоченото до момента подчертава не само смисъла от премахването на общественото порицание в сегашния му вид от българския Наказателен кодекс, но и необходимостта това да бъде направено, с оглед осигуряване на обществените отношения една по-добра наказателноправна закрила. Предвиждането на общественото порицание в кодекса, дори като допълнително наказание, налагано само заедно с друго основно наказание, не би могло да постигне резултата, към което всяко наказание се стреми, а именно да бъде винаги целенасочено, респективно справедливо.

Поради това и с цел осъвременяване, съответно усъвършенстване на системата от наказанията в Наказателния кодекс, далеч по-подходящо и ефективно би било, от наказание, общественото порицание, да бъде превърнато или в мярка за въздействие, или в споменатата вече от проф. Груев последица от осъждането. Същевременно в Общата част на кодекса е необходимо да бъдат въведени конкретни правила и критерии, въз основа на които съдът да може да извършва правилна и навременна преценка относно случаите и обстоятелства, при които тази мярка или последица може да бъде приложена.

Своевременното актуализиране на използваните до момента наказателноправни методи, както и заимстването от опита на други държави по отношение на използваните от тях способности за справяне с престъпността, би направило нашата наказателна система мно-

го по-гъвкава, а това несъмнено представлява едно от задължителните условия за нейната ефективност, предвид появата на все по-разнообразни форми на престъпни деяния.

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Велчев, Б. Проблеми на наказателната политика в Република България. София: Сиела, 2012 // **Velchev, B.** Problemi na nakazatelna politika v Republika Bulgaria. Sofia: Ciela, 2012

Груев, Л. Санкционната система по българското наказателно право. София: Сиби, 1997 // **Gruev, L.** Sanctionnata sistema po bulgarskoto nakazatelno pravo. Sofia: Sibi, 1997

Груев, Л. Наказването за престъпление. София: ИК на БАН „Проф.Марин Дринов, 2020 // **Gruev, L.** Nakazaniето za prestaplenie. Sofia: IK na BAN “Prof. Marin Drinov”

Ненов, И. Наказателно право на Република България. Обща част. Книга втора. София: Софи-Р, 1992 / **Nenov, I.** Nakazatelno parvo na Republika Bulgaria. Obsta chast. Kniga vtora. Sofia-Sofi-R, 1992

Николова, Р. Глобата по българското наказателно право. С.: Сиела, 2019 // **Nikolova, R.** Globata po bulgarskoto nakazatelno pravo. Sofia: Ciela, 2019

Стойнев, А. Наказателно право. Обща част. София: Сиела. 2013 // **Stoynev, A.** Nakazatelno pravo. Obsta chast. Sofia: Ciela, 2013

Токушев, Д. История на новобългарската държава и право 1878–1944. С.: Сиби, 2008 // **Tokushev, D.** Istorija na novobulgarskata darzhava i pravo 1878–1944. S.: Sibi, 2008

Токушев, Д. История на българската средновековна държава и право. София: Сиби, 2009 // **Tokushev, D.** Istorija na srednovekovnata darzhava i pravo . Sofia: Sibi, 2009

<https://docs.cntd.ru/document/901757375>

<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

<http://www.verfassungen.de/ddr/strafgesetzbuch74.htm>

<https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683>

²⁰ **Груев, Л.** Наказването за престъпление. София: ИК на БАН „Проф. Марин Дринов, 2020.

²¹ <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683>